

TOM HOLLAND

RUBIKON

TRIUMF A TRAGÉDIE ŘÍMSKÉ REPUBLIKY

DO K O R Á N

Tom Holland

RUBIKON

Triumf a tragédie římské republiky

Nakladatelství Dokořán
Praha 2005

Tom Holland

Rubikon

Triumf a tragédie římské republiky

Copyright © 2003 Tom Holland

First published in the United Kingdom by Time Warner UK.

The moral rights of the author have been asserted.

Translation © Stanislav Pavlíček, 2005

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být rozmnožována a rozšiřována jakýmkoli způsobem bez předchozího písemného svolení nakladatele.

Druhé vydání (první elektronické) v českém jazyce.

Z anglického originálu *Rubicon. The Triumph and Tragedy of the Roman Republic* přeložil Stanislav Pavlíček.

Odpovědný redaktor Marek Pečenka.

Redakce Markéta Kulhánková.

Obálka Martin Radimecký. Grafická úprava a sazba Miloš Jirsa.

Konverze do elektronické verze Michal Puhač.

Vydalo v roce 2018 nakladatelství Dokořán, s. r. o.,

Holečkova 9, Praha 5, dokoran@dokoran.cz, www.dokoran.cz,

jako svou 898. publikaci (265. elektronická).

ISBN 978-80-7363-836-8

*Pro Elizu.
Vítej na světě.*

OBSAH

Poděkování . . .	9
Seznam map . . .	10
Poznámka k pravopisu vlastních jmen . . .	11
Předmluva . . .	13
1. Republika protikladů . . .	23
2. Sibylino prokletí . . .	47
3. Štěstěna má podobu ženy . . .	71
4. Rodákův návrat . . .	91
5. Sláva je ostruhou . . .	113
6. Hostina mrchožroutů . . .	150
7. Dluh vůči radostem života . . .	175
8. Triumvirát . . .	205
9. Ikarova křídla . . .	238
10. Světová válka . . .	279
11. Smrt republiky . . .	315
Chronologický přehled . . .	350
Odkazy a poznámky . . .	355
Prameny a literatura . . .	363
Rejstřík . . .	371

PODĚKOVÁNÍ

Za pomoc při psaní této knihy vděčím mnohým lidem. Svým redaktorům Richardu Beswickovi a Stephenu Guiseovi v Londýně a Billu Thomasovi a Gerrymu Howardovi v New Yorku. Nejlepšímu z literárních agentů a nejdražšímu z přátel Patricku Walshovi. Jamiemu Muirovi za to, že jako první přečetl rukopis, a za jeho velkorysé přátelství, podporu a rady. Caroline Muirové za to, že mi tolik pomáhala ve chvílích, kdy hrozilo, že mne zcela přemůže má neschopnost počínat si jako přísný *pater familias*. Mary Beardové za to, že mou knihu zachránila před tím, že by v ní bylo více chyb, než kolik bych jich dokázal snést. Catharine Edwardsové za totéž. Lizzie Spellerové za to, že byla tolik posedlá Pompeiovou patkou jako já, a za všechny rozhovory a podporu. Všem z Britské školy v Římě a Hilary Bellové za to, že neprotestovala (moc), když jsem ji vlácel k dalším a dalším sbírkám mincí. Zaměstnancům Londýnské knihovny a knihovny Společnosti pro propagaci římských studií. Arthuru Jarvisovi a Michaelu Symondsovi za to, že mě nejprve seznámili s pozdní římskou republikou. A především samozřejmě své milované ženě a dceři, Sadie a Katie, za to, že mě udržovaly ve stavu duševního zdraví, když se zdálo, že už nikdy nebudu mít čas na nic jiného než na Římany, neboť „*ita sum ab omnibus destitutus ut tantum quietis habeam quantum cum uxore et filiola consumitur*“. („Jsem všemi opuštěn natolik, že mé jediné chvíle uvolnění jsou ty, které strávím s manželkou [a] dcerkou.“ Překlad Václav Marek, citát pochází z Ciceronova listu příteli Attikovi, pozn. překl.)

SEZNAM MAP

1. Římský svět v roce 140 př. n. l. (21)
2. Řím v roce 140 př. n. l. (39)
3. Itálie v prvním století př. n. l. (62)
4. Kampánie v prvním století př. n. l. (63)
5. Forum a okolí (92)
6. Východní Středomoří v roce 50 př. n. l. (157)
7. Galie v roce 60 př. n. l. (225)
8. Řím v roce 14 n. l. (347)
9. Římský svět v roce 14 n. l. (349)

Mapy byly vytvořeny na základě map v publikacích Barrington Atlas of the Greek and Roman World (Princeton University Press, 2000), The Cambridge Ancient History, svazek IX. (druhé vydání) (Cambridge University Press, 1999) a The Times Atlas of World History (Times Books Limited, 1979), za což vydavatel touto cestou děkuje.

POZNÁMKA K PRAVOPISU VLASTNÍCH JMEN

Autor v originále užívá poangličtěné podoby antických vlastních jmen. I náš překlad v souladu s Pravidly českého pravopisu (Academia, Praha 1993) upřednostňuje jejich graficky počestěné podoby.

Skupiny *ca, cu, co* tedy podle českého úzu ve výslovnosti latinských slov přepisujeme na *ka, ku, ko* (Katilina, Lukullus), stejně tak *c* před souhláskou či na konci slova (Oktavius). Skupinu *qu* píšeme *kv* (Kvintus). Skupiny *cae, ce, ci* zůstávají ve shodě s výslovností psány s *c*: Caesar, Lucius atd. Latinské *ti*, vyslovované [ci], v jehož přepisu Pravidla pravopisu kolísají, ponecháváme v původní pravopisné podobě. Původní pravopis zachováváme i u citátových slov obecných, výjimečně u jmen vlastních, jež se v češtině neskloňují (*equites, Quadrantaria*).

U jmen řeckých taktéž v souladu s Pravidly pravopisu až na výjimky neznačíme délku samohlásek.

Tam, kde autor upřednostňuje moderní zeměpisné názvy před dobovými (Marseille, kanál La Manche), zachováváme jeho úzus.

PŘEDMLUVA

Psal se desátý leden sedmistého pátého roku od založení Říma a čtyřicátého devátého roku před narozením Krista. Slunce již dávno zapadlo za Apeniny. Masa vojáků 13. legie stála seřazena v pochodovém šiku. Panoval sice krutý mráz, ale legionáři byli na extrémní zvyklí. Osm let se pod vedením správce Galie účastnili jednoho krvavého tažení za druhým, brodili se sněhem, vzdorovali letním horkům a putovali až na kraj světa. Nyní se vrátili z barbarské divočiny severu a ocitli se náhle na zcela odlišné hranici. Před nimi tekla úzká říčka. Na jejich straně se rozkládala provincie zvaná Galie, na protilehlém břehu Itálie a cesta, jež vedla do Říma. Pokud se po této cestě vydají, spáchají smrtelný zločin. Překročí nejen hranice své provincie, ale i nejpřísnější zákony římského lidu. Tím v podstatě vyhlásí občanskou válku. Když legionáři k této hranici kráčeli, byli zjevně na tuto katastrofu plně připraveni. Nyní tu v zimě podupávali a čekali na trubače, až je svolají k akci. K tomu, aby nasadili zbraně na ramena, vyrazili vpřed a překročili Rubikon.

Kdy však takovýto rozkaz přijde? Říčku, jejíž vody byly vzedmuté kvůli tání horského sněhu, bylo v noci slabě slyšet. Zvuk polnic však nikoli. Vojáci 13. legie napínali uši. Nebyli zvyklí čekat. Za normálních okolností vždycky vyrazili do boje a udeřili jako blesk. Jejich vojevůdce, správce Galie, byl muž proslulý rozhodností, schopností překvapit a rychlostí. A nejen to. Vždyť to byl přece on, kdo odpoledne vydal rozkaz překročit Rubikon. Proč tedy teď, když k hranici dorazili, je náhle zastavil? Jen několik z nich vidělo v temnotě svého vojevůdce. Příslušníkům jeho štábu, shromážděným okolo něj, se zdálo, jako by ho mučila nerozhodnost. Místo toho, aby

gestem poslal své muže vpřed, hleděl Gaius Julius Caesar do tmavých vod Rubikonu a mlčel. A jeho mysl v tom tichu pracovala.

Římané měli pro takový okamžik zvláštní slovo. *Discrimen* – tak říkali okamžiku, který je prosycen nebezpečím a mučivým napětím, okamžiku, kdy jsou v sázce celoživotní úspěchy jednotlivce. Caesarova kariéra, stejně jako kariéra kohokoli, kdo toužil dosáhnout slávy, byla sledem takovýchto krizových momentů. Znovu a znovu riskoval svou budoucnost a znovu a znovu vítězil. Tím se podle Římanů vyznačoval pravý muž. Dilema, kterému čelil Caesar na březích Rubikonu, bylo však obzvláště mučivé. A platilo to o to víc, že ono dilema bylo důsledkem jeho předchozích úspěchů. Za necelé desetiletí donutil Caesar ke kapitulaci 800 měst, 300 kmenů a celou Galii. A třebaže šlo o nesmírný úspěch, pro Římany to mohla být záležitost k vyhlášení poplachu stejně jako k oslavám. Všichni byli koneckonců občany římské republiky, a nikomu tudíž nemělo být dovoleno, aby své druhy zastiňoval. Caesarovi nepřátelé, lidé závistiví a ustrašení, se prostřednictvím politických machinací již dlouho snažili o to, aby byl Gaius Julius zbaven svého velitelského postu. Nyní, v zimě roku 49, se jim konečně podařilo zatlačit jej do kouta. Pro Caesara nadešel okamžik pravdy. Buď se podřídí zákonu, vzdá se velení a bude se dívat na to, jak se jeho kariéra hroutí – anebo překročí Rubikon.

„Kostky jsou vrženy.“⁴¹ Pouze jako hazardní hráč, jenž je momentálně zcela zaujat svou vášní, dokázal Caesar rozkázat svým legionářům, aby vyrazili vpřed. V sázce toho bylo skutečně přespříliš na to, aby mohl člověk racionálně kalkulovat. A navíc šlo o věc nerozvážitelnou. Caesar věděl, že vtrhne-li do Itálie, riskuje světovou válku. Přiznal se k tomu svým druhům a při té představě mu běhal mráz po zádech. Ačkoli byl prozíravý, dokonce ani on nedokázal předvídat veškeré důsledky svého činu. Kromě významu „krizový moment“ znamená *discrimen* i „dělicí čáru“. A tou se řeka Rubikon měla v každém ohledu stát. Tím, že ji Caesar překročil, uvrhl svět do války. Navíc tak přispěl ke zrušení starodávných římských svobod a po jejich likvidaci ke vzniku monarchie, což byly události prvotního významu pro dějiny Západu. Dlouho po pádu římské říše nepřestávají protiklady, které od sebe oddělovala právě řeka Rubikon – svoboda a despotie, anarchie a řád, republika a autokracie – zaměstnávat

mysl následovníků Říma. Ačkoli Rubikon byla říčka úzká, nezřetelná a tak nevýznamná, že se již ani neví, kudy tekla, její jméno v zapomnění neupadlo. Není divu. Caesarovo překročení Rubikonu mělo tak osudové důsledky, že se obratu „překročit Rubikon“ od té doby používá k označení jakéhokoli osudového kroku v dějinách.

Překročením Rubikonu skončila jedna dějinná éra. Dávno před založením Říma byla po celém Středomoří roztroušená svobodná města. V řeckém světě i v Itálii obývali tato města lidé, kteří se nepovažovali za poddané faraona či krále králů, ale za občany. Ti byli hrdí na hodnoty, jimiž se odlišovali od otroků, jako byla svoboda projevu, soukromý majetek či práva před zákonem. Se vznikem nových říší – nejprve říše Alexandra Velikého a jeho nástupců a pak říše římské – však byla tato občanská nezávislost na všech místech zdušena. V prvním století před naším letopočtem zůstalo už jen jedno jediné svobodné město a tím byl samotný Řím. A pak Caesar překročil Rubikon, římská republika se zhroutila – a nebylo již žádné svobodné město.

Tisíc let spravovali občané svá města a toto období nyní skončilo. Trvalo dalších tisíc let, než se tento způsob správy zase stal realitou. Od dob renesance se lidé často pokoušeli přebrodit Rubikon zpět, vrátit se na jeho protější břeh a nechat autokracii na druhé straně. Anglická, americká i francouzská revoluce se vědomě inspirovaly římskou republikou. „Jedna z nejčastějších příčin vzpoury, zejména proti monarchii, bývá četba politických a historických knih starých Řeků a Římanů,“² stěžoval si Thomas Hobbes. Ne snad že by touha po svobodné republice představovala jediné poučení načerpané z dramát římské historie. Nebyl to totiž nikdo menší než Napoleon, kdo se z konzula stal císařem. Bonapartistické režimy byly navíc v angličtině po celé 19. století velmi často označovány termínem *Caesarist regimes* – „caesarovské režimy“. Když se ve 20. a 30. letech 20. století zdálo, že se republiky všude na světě hroubí, začali ti, kdož jákali nad jejich zkázou, okamžitě činit paralely s agonii jejich starověkých předchůdců. V roce 1922 Mussolini záměrně propagoval mýtus o hrdinském, caesarovském pochodu na Řím. Nebyl jediný, kdo věřil, že byl právě překročen nový Rubikon. „Hnědá košile by pravděpodobně neexistovala bez

košile černé,“ přiznal později Hitler. „Pochod na Řím byl jedním z rozhodujících obrátů v dějinách.“³

S italským fašismem dosáhla jistá dlouhá tradice západní politiky svého ohavného vrcholu a pak vymizela. Mussolini byl posledním světovým vůdcem, který se inspiroval příkladem starověkého Říma. Fašisty samozřejmě fascinovala římská krutost, pýcha i nezdolnost. Ale i ty nejvznešenější ideály aktivního občanského života, které kdysi tolik ovlivnily Thomase Jeffersona, dnes ztratily na své přitažlivosti. Byly příliš strohé, příliš nezábavné, příliš hrozily vystřízlivěním. V našem agresivně postmoderním světě nemůže být nic zastaralejší než staré Řecko a Řím. Uctívání Římanů jakožto hrdinů patří do 19. století. Byli jsme osvobozeni, jak kdysi vyjádřil John Updike, „od těch všech tíživých starých římských hodnot“.⁴ Nyní již – na rozdíl od řady minulých století – nejsou považovány za hlavní zdroj moderních občanských práv. Jen málo lidí se zamýšlí nad tím, proč na americkém kontinentě, o kterém národy starověku neměly ani tušení, by se měl druhý senát nacházet na druhém pahorku jménem Kapitol. Řecký Parthenon v našich myslích možná ještě jasně září, ale římské Forum stěží blikotá.

A přesto si západní demokracie lichotí, když své kořeny hledají pouze ve starověkých Aténách. Jsme totiž všichni také dědici římské republiky, a to v dobrém i zlém. Kdyby kniha tohoto názvu neexistovala, nazval bych svou publikaci *Občané*. Právě oni jsou totiž jejími protagonisty a zhroucení římské republiky je především jejich tragédií. I Římány nakonec unavily starodávné ctnosti, a oni proto dali přednost pohodlí v podobě snadného otroctví a míru. Raději chléb a hry než nekonečné bratrovražedné války. Jak sami Římané zjistili, jejich svoboda v sobě obsahovala zárodky jejich vlastní zkázy, což byla myšlenka, která stačila inspirovat řadu smutných moralistních úvah za vlády Neronovy i Domitianovy. A ani po stoletích neztratila nic ze své znepokojivé síly.

Budeme-li v této knize trvat na tom, že římská svoboda byla něčím víc než jen zvučným, leč obsahově prázdným švindlem, nechceme tím pochopitelně říct, že Řím byl někdy sociálním a demokratickým rájem. Nebyl. Svoboda a rovnostářství byly pro Římány dvě velmi odlišné věci. Rovni si byli pouze otroci navzájem spoutaní řetězy. Pro občana bylo podstatou života soupeření: bohatství a vo-

ličské hlasy představovaly uznávaná měřítko úspěchu. Navíc byla římská republika pochopitelně supervelmocí, jejíž dosah i převaha představovaly pro Západ něco zcela nového. I když si tato fakta přiznáme, nemusí to nikterak snižovat význam římské republiky pro naši dobu. Dalo by se říci, že je tomu přesně naopak.

Od té doby, co jsem tuto knihu začal psát, se z přirovnání Říma k moderním Spojeným státům americkým stalo do jisté míry klišé. Historikům se mnohem častěji, než si myslí, stává, že se dostávají do vleku současných událostí. Často dochází k tomu, že období, která se zdála být cizí a vzdálená, se náhle překvapivě ocitají ve středu naší pozornosti. Touto nejednoznačností se odedávna vyznačuje zejména starověký svět, jenž je tomu našemu tak podobný, ale zároveň tak naprosto cizí. Ve 30. letech 20. století spatřoval oxfordský profesor antiky Ronald Syme, velký znalec starého Řecka a Říma, v nástupu římských císařů k moci „římskou revoluci“, již považoval za předznamenání věku fašistických a komunistických diktátorů. Řím byl totiž vždycky interpretován a reinterpretován ve světle aktuálních politických zvrátů. Syme byl v tomto směru dědicem dlouhé a úctyhodné tradice, jež sahá až k Machiavellimu. Ten čerpal z dějin římské republiky poučení jak ve vztahu ke svému rodnému městu Florencii, tak pokud šlo o jmenovce likvidátora římské republiky, o Cesara Borgiu: „Ne bez rozvahy a bez důvodu říkávají moudří mužové, že chceme-li předvídat, co bude, musíme uvážít, co bylo. Neboť přítomné události jsou vždy jen vedlejší akty k nějaké události v minulosti.“⁵ Existují samozřejmě období, kdy se toto tvrzení může zdát fantastické. V jiných obdobích mu naopak dáváme za pravdu – a současnost je určitě jedním z nich. Řím byl první a až donedávna jedinou republikou, která se dostala do pozice světové velmoci, a je opravdu těžké si představit jakoukoli dějinnou epizodu, která nastavuje naši přítomnosti zrcadlo úchvatnějším způsobem. V tomto zrcadle lze totiž zahlédnout nejen hrubé obrysy – třebaže slaboučké a zkreslené – geopolitiky, globalizace i toho, čemu se říká *pax Americana*. Naše zvláštní záliby či sklony – od snahy bohatých napodobovat mluvu nižších vrstev přes chov exotických rybek až po šéf-kuchaře celebrit – musejí v historikovi nutně vyvolávat *déjà vu*.

Paralely však mohou klamat. Není třeba zdůrazňovat, že Římané žili za okolností – fyzických, emocionálních i intelektuálních –, kte-

ré byly hluboce odlišné od našich. Ty aspekty jejich civilizace, jež nám připadají povědomé, mohou být skutečně podobné našim – ale ne vždy. Mnohdy nám Římané mohou být nejbližší právě ve chvílích, kdy se nám zdají být nejbližší. Básník, který lká nad krutostí své milenky, či otec, jenž oplakává svou mrtvou dceru, nám mohou skutečně sdělit cosi o neměnných rysech lidské povahy. Jak naprosto cizí se nám však budou zdát názory Římana na sexuální vztahy a rodinný život! A totéž bude platit o hodnotách, které vdechly život samotné republice, o touhách jejích občanů i o rituálech a zákonech, jimiž se život římských občanů řídil. Pochopíme-li tyto věci, pak pochopíme i mnohé z toho, co nám připadá na Římanech odpudivé. Skutky, které považujeme za zjevné zločiny, pak minimálně dokážeme vidět v jiném světle, když už ne odpustit. Prolévání krve v arénách, vyhlazování významných měst, dobývání světa – to vše byly z pohledu Římanů slavné úspěchy. Pochopíme-li proč, dokážeme porozumět i samotné římské republice.

Pokusy vstoupit do myšlenkového světa dávno uplynulého věku jsou samozřejmě odvážným počínáním, jehož výsledek není ani zdaleka zaručen. Posledních dvacet let římské republiky je nejlépe zdokumentovaným obdobím v římské historii a z pohledu odborníka se k němu váže bohatství pramenného materiálu: proslovů, memoárů, a dokonce i soukromé korespondence. Tyto pramenné zdroje však září jen proto, že je obklopuje tma. Jednou, až budou archivní materiály k dvacátému století našeho letopočtu tak zlomkovité jako materiály k dějinám starověkého Říma, napíše třeba někdo dějiny druhé světové války, které budou vycházet jen z Hitlerových rozhlasových projevů a Churchillových pamětí. Půjde tedy jen o výřez z mnohorozměrných prožitků: nebudou existovat dopisy z fronty ani deníky vojáků. Místo nich bude jen ticho, které je historikovi starověku tak dobře známé. Řečeno pozměněnými slovy Shakespeara v *Fluellena*: „Nikde žádné klevetění či švitoření v Pompeiově táboře.“ Ani v rolnické chýši, ani v chatrči obyvatel chudinské čtvrti, ani v ubikacích otroků lopotících se na poli. Ženy lze sice tu a tam zaslechnout, ale jen ty nejurozenější. A dokonce i ty jsou bez výjimky citovány – a mnohdy nesprávně – muži. Hledat v římských dějinách detaily týkající se někoho, kdo nepatřil do vládnoucí vrstvy, je stejně obtížné jako hledat jehlu v kupce sena.

Dokonce i vyprávění o významných událostech a výjimečných mužích, ačkoli se nám mohou jevit velkolepá, jsou ve skutečnosti jen ruinami. Připomínají některý z akvaduktů římského venkova, jehož rozkročené oblouky znenadání vystřídají pole. Římané se vždycky děsili, že by se něco takového mohlo stát jejich osudem. Jak to vyjádřil jejich první velký historik Sallustius: „Ale doopravdy rozhoduje ve všem štěstí, to všem událostem – více podle svého rozmaru než podle pravé ceny – propůjčí slávu nebo je zatemní.“⁶ Je ironií, že osud vlastních Sallustiových spisů může posloužit jako doklad této hořké myšlenky. Caesarův stoupenec Sallustius sepsal historii let, která bezprostředně předcházela nástupu jeho patrona k moci. Čtenáři toto dílo jednoznačně chválili a považovali za definitivní zpracování dané doby. Kdyby se dochovalo, šlo by o dobové vylíčení římských dějin mezi roky 78 a 67 př. n. l., což byla léta bohatá na rozhodující a dramatické události. Ze Sallustiova mistrovského díla však zůstaly jen kusé fragmenty. Z nich i z dalších útržkovitých informací lze sice zrekonstruovat souvislé vyprávění, nicméně trhliny a skuliny, které toto vyprávění má, se už nijak vyspravit nedají.

Není divu, že badatelé zabývající se starověkem se obávají vyslovovat jednoznačné soudy. Stačí napsat jedinou větu o starověkém světě a okamžitě čelíte pokušení tento svět nějak zhodnotit. A i když je pramenů maximální možné množství, přesto se všude objevují rozpory a věci nejisté. Vezměte si například onu slavnou událost, podle níž je tato kniha pojmenována. To, že k překročení Rubikonu došlo tak, jak jsem to popsal, je pravděpodobné, ale rozhodně ne jisté. Jeden pramen nám říká, že Rubikon přebrodili Caesarovi legionáři po svítání. Jiný tvrdí, že předsunutá hlídka vstoupila do Itálie již ve chvíli, kdy Caesar teprve dorazil ke břehu řeky. I datum se dá vyvodit pouze z nesouvisejících událostí. Většina badatelů se shoduje na datu okolo 10. ledna, ale obhájit lze kterýkoli den mezi 10. a 14. lednem. Kvůli vrtochům předjuliánského kalendáře odpovídalo navíc to, co Římané nazývali *Ianuaris*, nikoli našemu lednu, nýbrž listopadu.

Čtenář by se měl zkrátka řídit praktickou zásadou, že mnohá z tvrzení této knihy lze zřejmě zpochybnit prostřednictvím protichůdné interpretace. Rychle však musím dodat, že ve vás nechci touto radou

vyvolat beznaděj. Jde spíš o nutnou předmluvu k vyprávění, které bylo poskládáno ze střepin, a to takovým způsobem, aby se zakryly nápadnější spoje a mezery. To, že je něco takového možné, tedy že z událostí konce římské republiky lze vytvořit souvislý příběh, je jednou z věcí, která antické historiky na tomto období fascinuje. Rozhodně tedy nevidím důvod, proč bych se měl za tento přístup omlouvat. Po dlouhém období nemilosti je narativní historie opět v módě. Ale i kdyby fungovala tak, jak mnozí tvrdí, tedy kdyby pouze vřazovala minulé události do nějakého uměle vytvořeného rámce, nebyla by to sama o sobě žádná vada. Narativní historie nás totiž může přiblížit k myšlenkovému světu samotných Římanů. Existovalo jen málo římských občanů, kteří by si sebe sama nepředstavovali jako hrdinu svých vlastních dějin. Šlo o přístup, jenž v mnohém posunul Řím ke katastrofě, avšak zároveň dodal vyprávění o pádu republiky zvláštní senzačnost a hrdinský nádech. Necelou generaci po popisovaných událostech lidé užasle kroutili hlavou nad tím, že někdy mohla existovat taková doba a takoví velikáni. O půl století později mohl velebitel císaře Tiberia Velleius Paterculus zvolat: „Zdá se být téměř zbytečným úkolem upozorňovat na věk, kdy žili muži tak výjimečného charakteru,“⁷ – a pak vše dopodrobna vylíčit. Podobně jako všichni Římané i on věděl, že právě v činech, ve významných skutcích a pozoruhodných úspěších se nejvelkolepějším způsobem odráží duch jeho lidu. A z toho mu vyplývalo, že právě prostřednictvím vyprávění lze tomuto duchu nejlépe porozumět.

Více než dvě tisíciletí po pádu republiky nás stále udivuje „výjimečný charakter“ mužů – a žen –, kteří v tomto dramatu zazářili. A totéž platí i o římské republice samotné. Je možná méně známá než nějaký Caesar, Cicero či Kleopatra, ale je pozoruhodnější než kdokoli ze jmenovaných. Možná se hodně věcí nikdy nedovíme, ale pořád tu je mnohé, co před námi znovu ožije. Budou to především občané římské republiky, kteří se alespoň částečně vynoří z antickeho mramoru, a my tak na pozadí ze zlata a ohně užijeme jejich tváře: tváře, z nichž na nás hledí cizí, přesto však někdy až děsivě známý svět.